

18.12.2008

Dnro 114/4/07

Ratkaisija: Oikeusasiamies Riitta-Leena Paunio

Esittelijä: Vanhempi oikeusasiamiehensihteeri Håkan Stoor

POTILAAN NOUTAMINEN TERVEYSKESKUKSEEN TUTKITTAVAKSI JA KOTIUTTAMINEN TUTKIMUKSEN JÄLKEEN

1 KANTELU

Kantelija arvosteli 8.1.2007 oikeusasiamiehelle osoittamassaan kirjeessä A:n terveyskeskuspäivystyksen henkilökunnan menettelyä 1.12.2006, jolloin hänet noudettiin terveyskeskukseen tutkittavaksi. Kantelija arvosteli menettelyä erityisesti seuraavilta osin:

- Hänet noudettiin ilman lääkärin laatimaa tarkkailulähetettä,
- häneen ei otettu etukäteen yhteyttä puhelimitse, vaan hänet haettiin heti kotoa poliisin avustuksella ja
- hän joutui tutkimuksen jälkeen kävelemään kotiinsa kylmässä ilmassa noin kaksi tuntia, koska bussit eivät enää tuolloin kulkeneet, eikä hänellä ollut rahaa taksiin.

---

3 RATKAISU

Käsitykseni mukaan A:n terveyskeskuspäivystyksen viranhaltijat eivät ole menettelleet lainvastaisesti.

Kiinnitän kuitenkin yleisellä tasolla huomiota mielenterveyslain 31 §:ssä olevien edellytysten ja suhteellisuusperiaatteen noudattamiseen virka-apua pyydetessä (jälj. jakso 4.2.2).

Kiinnitän myös huomiota siihen, että terveyskeskuksella on nähdäkseni erityinen vastuu sellaisesta potilaasta, joka on noudettu terveyskeskukseen tutkittavaksi tahdostaan riippumatta. Pyydän sen vuoksi terveyskeskuspäivystystä varmistumaan siitä, että sen henkilökunta on riittävän tietoinen rahattoman potilaan kotiuttamisessa noudatettavista menettelytavoista ja että niistä tiedotetaan tehokkaasti potilaille (jälj. jakso 4.3).

Käsitykseni mukaan mielenterveyslain säännökset potilaan noutamisesta terveyskeskukseen tutkittavaksi hänen tahdostaan riippumatta eivät täytä niitä täsmällisyyden ja tarkkarajaisuuden vaatimuksia, jotka perustuslaissa asetetaan henkilökohtaista vapautta rajoittavalle lainsäädännölle. Teen sen vuoksi esityksen sosiaali- ja terveysministeriölle lainsäädännössä olevan puutteen poistamiseksi (jälj. jakso 4.2.1).

4 PERUSTELUT

Perustelut näille kannanotoilleni ovat seuraavat

4.1

Tapahtumista saatu selvitys ja lääninhallituksen lausunto

Terveyskeskuksesta saadun selvityksen mukaan kantelija on kaksi kertaa toimitettu poliisin virka-avulla mielentila-arvioon A:n terveyskeskuspäivystykseen. Kantelu koskee jälkimmäistä kertaa. Kantelija oli lähettänyt osastonhoitajalle sähköpostiviestejä, joita pidettiin terveyskeskuspäivystyksessä uhkaavina. Viestien perusteella syntyi epäily, että kantelija oli psykoottinen ja uhkasi vahingoittaa ympäristöään. Tämän vuoksi hänen mielentilastaan haluttiin tehdä arvio. Terveyskeskuslääkäri teki poliisille virka-apupyynnön ja potilas noudettiin tutkittavaksi. Tutkimuksessa terveyskeskuslääkäri totesi, että potilas ei ollut psykoottinen eikä hoidon tarpeessa, minkä johdosta hänet kotiutettiin välittömästi.

Lääninhallituksen lausunnon mukaan kantelijan tutkimukseen saattamiselle on ollut mielenterveyslaissa säädetyt edellytykset. Lääninhallitus ei pitänyt terveyskeskuspäivystyksen menettelyä muutoinkaan lainvastaisena.

4.2

Terveyskeskukseen toimittaminen

4.2.1

Potilaan noutamista koskeva lainsäädäntö

Mielenterveyslain (1116/1990) 29 §:n mukaan terveyskeskuslääkärillä on toimintavelvollisuus silloin, kun on syytä epäillä, että edellytykset terveyskeskuksen toimialueella asuvan tai oleskelevan hoitoon määräämiseen hänen tahdostaan riippumatta ovat olemassa. Tämä merkitsee lain mukaan sitä, että terveyskeskuksen vastaavan lääkärin tai hänen määräämänsä lääkärin on tarvittaessa laadittava potilaasta tarkkailulähete ja toimitettava hänet sairaalaan.

Tarkkailulähetteen laatiminen edellyttää lain 9 §:n mukaan potilaan tutkimista. Näin ollen lähetettä ei voida laatia ennen kuin lääkäri on tavannut potilaan ja tutkinut hänet. Tutkimus voidaan suorittaa esimerkiksi siten, että lääkäri tekee kotikäynnin potilaan luona tai siten, että potilas saapuu terveyskeskukseen tutkittavaksi.

Mielenterveyslaissa ei ole täsmällisiä säännöksiä potilaan noutamisesta terveyskeskukseen hänen tahdostaan riippumatta. Lakia on kuitenkin vakiintuneesti tulkittu siten, että tällainen menettely on mahdollinen (esim. Korkein oikeus 1992:144). Nähdäkseni tulkinta perustuu virka-apua koskevaan mielenterveyslain 31 §:n säännökseen:

Jos terveyskeskuksen tai sairaanhoitopiirin lääkäri katsoo, että 8 §:ssä tarkoitetun henkilön kuljettamisessa terveyskeskukseen, sairaalaan tai muuhun sairaanhoidon toimintayksikköön tarvitaan kuljetettavan väkivaltaisuuden tai muun vastaavan syyn vuoksi terveydenhuoltoalan ammattikoulutuksen saaneen saattajan lisäksi muukin saattaja, poliisi on velvollinen avustamaan kuljetuksessa.

Säännöksestä käy epäsuorasti ilmi, että potilas voidaan kuljettaa terveyskeskukseen poliisin virka-avulla.

Mielenterveyslain 31 § on säädetty ennen vuoden 1995 perusoikeusuudistusta (969/1995). Perustuslain 7 §:n 3 momentin mukaan henkilökohtaiseen koskemattomuuteen ei saa puuttua eikä vapautta riistää mielivaltaisesti eikä ilman laissa säädettyä perustetta. Säännöksen esi-

töiden mukaan lailla säädettävältä perusoikeusrajoitukselta vaaditaan täsmällisyyttä ja tarkkarajaisuutta. Rajoituksen olennaisen sisällön tulee ilmetä suoraan laista. Siitä tulee käydä selvillä esimerkiksi rajoituksen laajuus ja sen täsmälliset edellytykset (Hallituksen esitys 903/1993 vp).

Potilaan noutaminen terveyskeskukseen hänen tahdostaan riippumatta merkitsee voimakasta puuttumista hänen itsemääräämisoikeuteensa ja henkilökohtaiseen vapauteensa. Nähdäkseni mielenterveyslain säännökset eivät tältä osin täytä niitä täsmällisyyden ja tarkkarajaisuuden vaatimuksia, jotka perustuslaissa asetetaan henkilökohtaista vapautta rajoittavalle lainsäädännölle. Eduskunnan oikeusasemiestä annetun lain 11 §:n mukaan teen sen vuoksi esityksen sosiaali- ja terveysministeriölle lainsäädännössä olevan puutteen poistamiseksi.

4.2.2

Terveyskeskuslääkäri n menettely

Terveyskeskuslääkäri esitti edellä jaksossa 4.1 kerrotulla tavalla poliisille virka-apupyynnön kantelijan noutamiseksi terveyskeskukseen tutkittavaksi. Katson, että hän toimi lainmukaisesti ryhtyessään selvittämään kantelijan mahdollista hoidon tarvetta.

Kuten edellä on käynyt ilmi, terveyskeskuslääkäri on mielenterveyslain 29 §:n nojalla velvollinen ryhtymään toimenpiteisiin, jos on syytä epäillä, että edellytykset terveyskeskuksen toimialueella asuvan tai oleskelevan hoitoon määräämiseen hänen tahdostaan riippumatta ovat olemassa. Kyse onkin siitä, olivatko terveyskeskuslääkäriin käyttämät keinot lainmukaisia. Toisin sanoen, oliko kantelijan noutamiselle poliisin virka-avulla lainmukainen peruste?

Mielenterveyslain 31 §:n mukaan poliisi on velvollinen antamaan virka-apua silloin, kun *kuljetettavan väkivaltaisuuden tai muun vastaavan syyn vuoksi* terveydenhuoltoalan ammattikoulutuksen saaneen saattajan lisäksi tarvitaan muukin saattaja (kursivointi tässä). Virka-avun antamiseen tarvitaan siis laissa tarkoitettu peruste, joka on arvioitava erikseen jokaisessa yksittäistapauksessa. Arvioinnin suorittaminen on nähdäkseni virka-apua pyytävän lääkärin tehtävä.

Virka-apua pyydetessä lääkäriellä on harkintavaltaa. Koska virka-avulla kuitenkin puututaan potilaan henkilökohtaiseen vapauteen, laissa asetettuja edellytyksiä on noudatettava tarkoin. Mielenterveyslakia sovellettaessa on lisäksi otettava huomioon ns. suhteellisuusperiaate tai vähiten rajoittavan menettelyn periaate. Periaate käy ilmi muun muassa mielenterveyslain 22 a §:stä. Sen mukaan potilaan itsemääräämisoikeutta ja muita perusoikeuksia saa rajoittaa vain siinä määrin kuin sairauden hoito, hänen turvallisuutensa tai toisen henkilön turvallisuus taikka muun tässä luvussa säädetyn edun turvaaminen välttämättä vaatii.

Terveyskeskuksesta pyydettiin lisäselvitystä siitä, minkä takia kantelijaan ei otettu etukäteen yhteyttä puhelimitse, ennen kuin hänet noudettiin poliisin virka-avulla terveyskeskukseen. Terveyskeskuslääkäriin selvityksen mukaan potilaan mielentilaa ei voida luetettavasti arvioida puhelimitse. Tämän vuoksi potilas on syytä kutsua terveyskeskukseen tutkittavaksi. Virka-avun pyytäminen oli hänen mielestään perusteltua kantelijan taustan sekä sähköpostien kirjoitustyylin uhkaavan sävyn vuoksi.

Totean, että kuljetettavan väkivaltaisuus on lainmukainen peruste virka-avun pyytämiseksi. Asiakirjoista käy ilmi, että kantelija oli noin vuotta aikaisemmin käyttäytynyt väkivaltaisesti terveyskeskuspäivystyksessä. Tämän ja edellä mainittujen sähköpostiviestien sisällön perusteella pidän ymmärrettävänä, että virka-avun pyytämistä harkittiin.

Nähdäkseni puhelinsoitto kantelijalle ennen hänen noutamistaan olisi sinänsä ollut suhteellisuusperiaatteen mukaista. Terveyskeskuslääkäri on kuitenkin arvioinut tilanteen toisin, eikä asiassa ole saatu sellaista selvitystä, että voisin katsoa hänen ylittäneen harkintavaltansa tai menetelleen muutoin lainvastaisesti. Kiinnitän kuitenkin yleisellä tasolla huomiota mielenterveyslain 31 §:ssä olevien edellytysten ja suhteellisuusperiaatteen noudattamiseen virka-apua pyydettyäessä.

4.3

Kotiuttamismenettely

Kantelijan mukaan hän joutui tutkimuksen jälkeen kävelemään kotiinsa kylmässä ilmassa noin kaksi tuntia, koska bussit eivät enää tuolloin kulkeneet. Hän kertoo saaneensa todistuksen sairausvakuutuksen matkakorvausta varten, mutta hänellä ei ollut mukanaan rahaa taksimatkkaan.

Terveyskeskuksesta saadun selvityksen mukaan rahattomalle potilaalle annetaan julkisen liikenteen toimiessa kertakäyttöinen matkalippu. Kun julkinen liikenne ei toimi, potilas voi jäädä yön yli tai selvitetään, onko hänellä omaisia tai tuttavvia, jotka voivat hakea hänet kotiin. Eräissä tapauksissa taksien kanssa on ollut mahdollista saada lasku tilisiirtona. Kotiuttamismenettelystä ei ole kirjallista ohjetta, mutta se on saatettu henkilökunnan tietoon.

Käsitykseni mukaan terveyskeskuksella on erityinen vastuu sellaisesta potilaasta, joka on noudettu terveyskeskukseen tutkittavaksi tahdostaan riippumatta. Tämän merkitsee muun muassa sitä, että potilaan kotiutumisen häntä on avustettava, jollei hän rahattomuuden tai avuttomuuden takia itse pysty siitä huolehtimaan. Tätä edellyttää mielestäni potilaan asemasta ja oikeuksista annetun lain (785/1992) 3 §:ssä tarkoitettu oikeus hyvään hoitoon.

Saadun selvityksen perusteella terveyskeskuksessa on asianmukaiset menettelytavat rahattoman potilaan kotiuttamiseksi. Asiassa ei ole saatu selvitystä kantelijan kotiuttamisesta esiintyneiden ongelmien syystä. Tämän vuoksi en voi ottaa asiaan enempää kantaa hänen osaltaan.

Mielestäni tapaus osoittaa kuitenkin, että terveyskeskuspäivystyksen sinänsä asianmukaisten menettelytapojen toteuttamisessa saattaa olla ongelmia. Pyydän sen vuoksi terveyskeskuspäivystystä varmistumaan siitä, että päivystyksen henkilökunta on riittävän tietoinen menettelytavoista ja että niistä tiedotetaan tehokkaasti rahattomille potilaille. Nähdäkseni kirjallisten ohjeiden ja tiedotteiden käyttäminen olisi perusteltua.

5

TOIMENPITEET

Saatan edellä kohdassa 4.2.2 ja 4.3 esittämäni käsitykset terveyskeskuksen virka-ajan ulkopuolista päivystystä koordinoivan ylilääkärin ja terveyskeskuslääkärin tietoon. Tässä tarkoituksessa lähetän heille jäljennöksen tästä päätöksestäni. Pyydän terveyskeskusta ilmoittamaan minulle 31.3.2009 mennessä niistä toimista, joihin päätökseni on antanut aihetta.

Eduskunnan oikeusasiamiehestä annetun lain 11 §:n mukaan teen sosiaali- ja terveysministeriölle esityksen edellä kohdassa 4.2.1 mainitun lainsäädännössä olevan puutteen poistamiseksi.